

ЮНДАФ 2 күтілетін нәтижесі:

ҚОРШАҒАН ОРТАНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ

2015 жылға экологиялық тұрақтылыққа қол жеткізу, табиғи және адам қызметінің нәтижесінде туындайтын апаттарға дайындықты, қарсы тұру мен салдарларын жоюды қамтамасыз ету мақсаттарында халық пен орталық және жергілікті мемлекеттік органдар араларындағы қарым-қатынасты қамтамасыз етудің нәтижелі механизмдерінің болуы.

Ұлттық басымдық: антропогендік және табиғи апаттар туындаған жағдайларда табиғи экожүйелерді, адам құқықтарын және қоғамның мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету.

Қазақстан Республикасының қазіргі кездегі экологиялық проблемалары күрделі әрі алуантүрлі. Арал теңізінің аумағының тарылуы, жердің және судың тұздана түсуі, орман алқаптарының жоғалуы мен топырақтың тозуы экономикалық жағдай мен адамдардың денсаулығының нашарлауына өз үлестерін қосуда. Құрғақ және шөл далалар қазіргі Қазақстан жерінің үштен екісін алып жатыр. Семей полигонында 40 жылдай уақыт барысында жүргізілген жер үсті және жерасты ядролық сынақтарына байланысты қалыптасқан әлеуметтік және экономикалық жағдай, сонымен бірге адамдардың денсаулығы проблемаларына байланысты алаңдаушылық одан әрі жалғаса түсуде.

Сонымен бірге Қазақстан аумағы басқа аумақтарға қарағанда болжамдалушы климат өзгерістеріне аса осал. Климаттың өзгеруі тау мұздықтарының шегінулеріне алып келеді деп күтілуде, ал бұл елдегі ерінді судың басты көздерінің бірі болып табылады. Орталық Азия елдерінің арасында Қазақстан парник газдарын шығару жағынан жан басына бөлгенде де және ІЖӨ жөнінен де ең жоғарғы деңгейімен сипатталады. Энергетика секторы елдегі газ тастандыларының ең басты көзі ретінде қалып отыр (80,4%). Көлемі жөнінен екінші көз экстенсивтік ауыл шаруашылығы (9,2%), үшінші орында (7,7%) өнеркәсіп өндірісі алады. Қазақстан Орталық Азиядағы антропогендік парник газдарын аса ірі өндіруші болып табылады және бұл жөнінен бұрынғы Кеңестік Республикалар араларында Ресей мен Украинадан кейін үшінші орында. Оның үстіне энергияның шығасыларының көлемінің көптігінен Қазақстан энергетика секторы жоғарғы дәрежеде тиімсіз. Мұның негізгі себептері өндіріс құрал-жабдықтарының тозуы мен ескірген технология-

ларды қолдануда, кешенді және салалық энергия үнемдеуші әдістемелердің жоқтығында, және «ақыр соңында», энергия тұтынуы төмен өндірісті ынталандыратын инвестициялық және қаржы механизмдерінің барабар еместіктерінде жатыр.

Қазақстанның географиялық жағдайы оның жерсілкіну, су тасқыны, құрғақшылық және су басу сияқты әртүрлі табиғат апаттарына жиі ұшырауына себеп болып келеді, олар адамдардың экономикалық жағдайын нашарлатып, дұрыс тамақтану мен ауыз суға қол жеткізуін қиындатады. Елдің аумағының шамамен алғанда, 75% осы санатқа жатады. Температураның және буланудың күшеюімен қосарланған климаттың жағымсыз өзгерістері экономиканың ауыл шаруашылығы сияқты саласының мүмкіншіліктерін азайтады да, шектеулі табиғат ресурстарына жүктемені арттырады.

Қазақстан өзендерінің көпшілігі бастарын көрші мемлекеттерден алады, соған байланысты Республика басқа мемлекеттердің су ресурстарынан күшті тәуелділікте. Міне, сондықтан да су ресурстарына байланысты ынтымақтастық пен оларды бірлесіп басқару мәселелері Үкіметтің алдында тұрған жоғарғы басымдықты мәселелер болып табылады. Аймақтық проблемалар, әсіресе Сырдария өзенінің алабындағы Кеңес дәуірінде пайда болған гидроэнергия көздерінен тәуелділіктен тереңдей түсуде. Басы көрші мемлекеттердің аумақтарында орналасқан өзенде судың тапшылығына байланысты өткір проблеманы шешу үшін бір ғана ұлттық әрекеттер жеткіліксіз.

Ішкі су ресурстарын басқаруға байланысты Қазақстан инфрақұрылым саласында да, басқаруға байланысты да бірнеше күрделі проблемалардан зардап шегуде. Осы

проблемалардың кейбіреулері мыналарды қамтиды: ұйымдық құрылымның дамымағандығы мен салалық бытыраңқылық, мемлекеттік агенттіктер мен азаматтық қоғамның әлуетінің жетімсіздігі, елдегі су ресурстарын бірлесіп басқару саясатын нәтижелі ілгерілету үшін Су ресурстары комитеті мен оның алаптық бөлімдерінің (өзен алаптық ұйымдар, ӨАҰ) мәртебесінің сәйкессіздігі.

Елдегі сумен жабдықтау және канализацияға қол жетімділіктің ағымдағы деңгейін соңғы (2006 ж. БҰҰДБ) кеңауқымды шолу елдің халқының 39 пайызынан астамының су көздерінің лас тануы және сумен жабдықтау жүйелерінің техникалық жағдайының қанағаттанғысыздықтарынан қауіпсіз ауыз суға қолдары жетпейтіндігін көрсетті. Бұл мәселе әсіресе орталықтан сумен жабдықталмайтын және сенімсіз ауыз су көздерін пайдаланатын және тұрғындардың үштен екісінің суға қолдары жетпейтін ауылдық жерлер үшін аса өзекті болып тұр. Соңғы жылдары сумен қамтамасыз ету жүйелерін жөндеу мен салуға инвестициялар 1990 жылдармен салыстырғанда едәуір ұлғайтылды, бұл мәселеде ауылдық жерлерде ерекше көңіл бөлінуде. Қазақстандағы Мыңжылдық даму мақсаттары туралы есепте (2007 жыл) 10² міндетке қол жеткізу ықтималы «мүмкін» деп бағаланды, бұл міндетке қосымша күш жұмсап, жеткілікті мөлшерде қаржылай және ұйымдық қолдау көрсеткенде ғана қол жеткізуге болады дегенді білдіреді.

Экологиялық тұрақтылық саласында заңнамалық негіздің бар екендігіне қарамастан, заңдардың, әсіресе жергілікті деңгейде, орындалуының төмендігі және заңнамалық құжаттардың ережелерінің қосарланушылығы үлкен қиындықтар туғызуда. Халықаралық экологиялық конвенциялардың

² Таза ауыз суға қолдары жетпейтін адамдардың үлесін 2015 жылға екі есе қысқарту

сақталмауы табиғат апаттары туындай қалған жағдайларда тәуекелдерді басқару жөнінен елеулі кемшілік болып табылады, бұған жергілікті жерлердегі білікті кадрлардың тапшылығы мәселесі де қосылады.

Ұлттық саясат пен мемлекеттік даму стратегияларына колдау ретінде БҰҰ қоршаған ортаны қорғау, энергетика, табиғи апаттар тәуекелдерін азайту мен басқаруды кедейлік деңгейіне ықпал жасаушы шешуші факторлар есебінде мойындай отырып, кедейлік тұжырымдамасына өз анықтамасын ұсынады және барлық деңгейлердегі қоғамдық процестерге қатысу мәдениетін дамытатын болады. Бұл нәтижеге жету үшін БҰҰ республикалық және аймақтық агенттіктердің, жеке меншік сектордың, ҰЕҰ және фермерлердің әлуетін артыруға күш жұмсайды, сонымен бірізгілікте, мүмкіндігінше, биоәртүрлілікті сақтап қалу мен сумен жабдықтаудың тұрақтылығын қамтамасыз етуге мемлекет шығындарын ұлғайтуға тұрақты аспаптар мен механизмдер қалыптастыруға ерекше назар аударатын болады. Қазақстанның ұлттық және трансшекаралық табиғат және мәдени мұрасын мойындату, сонымен бірге жер пайдалануды жоспарлау мен басқару үлгілерін біріктіру мен іске асыру, далалық және мал жайылым аймақтарының ландшафтын сақтауды қолдау жалғастырылады.

БҰҰ ғаламдық тәжірибесі Қазақстандағы экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге үлес қосуға мүмкіндік береді. БҰҰ Қазақстанға БҰҰ-ның климаттық өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясына Киото хаттамасы, Биологиялық алуантүрлілік жөніндегі конвенция мен Төзімді органикалық ластағыштар туралы Стокгольм конвенциясы сияқты қоршаған ортаны қорғау жөніндегі халықаралық конвенциялар мен келісімдердің шеңберінде қабылдаған міндеттемелерін орындауға жәрдем-

десуде едәуір рөл атқара алады. Өз қызметінің шеңберінде БҰҰ экологиялық азудың негізгі себептерін, атап айтқанда, теңсіздікті даму мен әлеуметтік оқшаулану сияқты құбылыстарды, шешуде едәуір тәжірибе жинақтады. БҰҰ мандаты да оған мың құбылған дүние жағдайында, мемлекеттердің «шекарасыз проблемаларымен», мысалы, Орталық Азия аумағында тұрақтылыққа қауіп туғызатын су қорлары үшін жаңжалдарға алып келуі мүмкіндерімен де, күресу үшін жан-жақты әріптестікке ұмтылыстарының күн санап артуы жағдайында күшті рөл атқаруға мүмкіндік береді.

БҰҰ тек ауылдық жерлердегі су қорларын басқару мен табиғи апаттар қатерлерін басқару мәселелерінде ғана емес, сонымен бірге табиғат қорларын қалпына келтіру мен қорғауда; технологияларды дамыту мен беруде, экологиялық мәселелерді жергілікті деңгейде шешуде; мәдени мұраны сақтау мен өнеркәсіпті дамытуда да жәрдемдесе алады. Сонымен

қатар төтенше жағдайлар туа қалғанда экологиялық басқару, жоспарлау және тиісті білім беру жөніндегі әрекеттерді үйлестірудің де маңызы зор.

БҰҰ сонымен бірге басымдықты аумақтардағы табиғи ресурстарды тиімді пайдалану мен қайта жаңғыртуға бағытталған әрекеттерге қолдау көрсетеді және тұрақты даму мәселелері бойынша ағартушылық материалдар мен мақалаларды БАҚ-те жариялау үшін даярлауға көмектеседі. Климаттың өзгеруіне бейімделу және оның салдарларын азайту жөніндегі жан-жақты ұлттық стратегиялардың экономикалық ең осал секторларына бағдарланған даму саласындағы ұлттық жоспарлаумен бірігуі қолдау табады, сонымен бірге белсенді дамып келе жатқан өнеркәсіп өндірісінің қоршаған ортаны ластамауы мен елдегі экологиялық жағдайды нашарлатпауына көмектесетін кешенді шаралар жасалатын болады. Сонымен қоса, энергия тиімділігін арттыру мен қатерлі қалдықтарды өңдеуді жақсарту

жөнінде шаралар жасалынады және жұртшылыққа көрсетіледі. Ең соңында БҰҰ мамандарының әрекеті Үкіметте, жергілікті қауымдастықтар мен арнайы ведомствалардың шенеуніктерін де стихиялық апаттардың туындау тәуекеліне байланысты проблемалардың қауіптілігін анық түсінушілік пен төтенше жағдайларда өздерін дұрыс ұстау дағдыларын қалыптастыруға, сонымен бірге бұл салада халықты көшіруге тура келетін жағдайда қорғау механизмдерін қоса, халықаралық ынтымақтастықты дамытуға бағытталынады.

Орталық Азия табиғи апаттар тұрғысынан ең қауіпті аймақтардың бірі болып табылады, ал бұл жағдайдың Қазақстанға толық қатысы бар. Халықтың 40% сейсмикалық белсенді аудандарда тұрады, мұндағы жерсілкіну ықтималы Рихтер шкаласы бойынша 6-10 балл аралығында. Сейсмикалық белсенді аймақтарда тұрғын үйлердің 38%, өнеркәсіп орындарының 40% орналасқан. 732 елді мекеннің 1 миллиондай тұрғындары су тасқыны қаупінде өмір сүруде.

Климатқа байланысты шөгулер, құрғақшылық және басқа да апаттар соңғы кезде жиілей түсіп, едәуір адам және экономикалық шығыстарға алып келді. 2008 жылы табиғи және антропогендік апаттардан келген экономикалық шығыстар 20,533 млн. теңгеге (\$171 млн.) бағаланды. Қазақстанның табиғи

және антропогендік апаттардың алдын алу, даярлану және жауап қатудағы әлуеті мақсатты аймақтарда жұмыс істеу және жергілікті басқару органдары мен мемлекеттік агенттіктердің араларындағы жақсы үйлесім үшін жаңа әдістерді қажет етеді. Оның үстіне, Қазақстан бетпе-бет келіп отырған көптеген проблемалар аймақтық ынтымақтастықты жақсартуды және бірыңғай көзқарасты қажет етеді.

ҚР Үкіметімен стихиялық апаттарға даярлану және қарсы тұру саласындағы ынтымақтастықтың бұрынғы тәжірибесіне, сонымен бірге Қазақстан мен Орталық Азия аумағында стихиялық апаттарға қарсы тұру мен қауіпін азайтудың салааралық бағдарламаларын іске асыру мен үйлестірудегі елеулі тәжірибесі мен біліктілігіне байланысты БҰҰ-ның осы саладағы жемісті ынтымақтастықты одан әрі жалғастыру жөнінде өзінің белгілі көзқарасы бар. БҰҰ өзінің іздестіру мен құтқару жөніндегі халықаралық консультативтік топ (INSARAG) және БҰҰ-ның табиғи апаттарды бағалаумен үйлестіру жөніндегі топтары (UNDAC) сияқты ғаламдық және аймақтық желілері арқылы саяси және техникалық қолдауға қол жетімділігіне байланысты қосымша салыстырмалы басымдыққа иелік етеді. Оның үстіне, БҰҰ-ның табиғи апаттардың қауіп-қатерлерін қысқарту мен басқару және қарсы тұруды реттестіру

жөніндегі аймақтық бастамаларды қолдауға мүмкіндіктері мол.

Күткеніміздей, бұл саладағы БҰҰ-ның ұлттық әріптестері болатындар: ҚР Қоршаған ортаны қорғау министрлігі; ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі (Су ресурстары жөніндегі комитет, Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті, Балық шаруашылығы комитеті); ҚР Төтенші жағдайлар министрлігі; ҚР Энергетика және минералдық қорлар министрлігі; ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі; ҚР Индустрия және сауда министрлігі; ҚР Білім және ғылым министрлігі; Қазақстанның биологиялық алуантүрлілікті сақтау қауымдастығы; ҚР Ұлттық ғылым академиясының археология институты; Геологиялық ғылымдар институты; ҚР Жер ресурстарын басқару агенттігі; ҚР ЮНЕСКО мен ИСЕСКО істері жөніндегі ұлттық комиссиясы; Көшпелілердің мәдени мұрасының проблемалары жөніндегі қазақ ғылыми-зерттеу институты; жергілікті атқару органдары; ҰЕҰ мен қоғамдық ұйымдар; жекеше сектор ұйымдары; бұқаралық ақпарат құралдары; мұғалімдердің біліктіліктерін арттыру институттары мен тұрғындарды оқыту орталықтары (жергілікті жұртшылықты оқыту орталықтары). Халықаралық әріптестерекіжақты донорларды, Дүниежүзілік банкті, ЮНЕП және Халықаралық табиғат қорғау одағын (ХТҚО) біріктіреді.

БҰДАН ӘРІ ҚАРАЙ АГЕНТТІКТЕРДІҢ АҚЫРҒЫ НӘТИЖЕЛЕРІ КЕЛТІРІЛГЕН:

1 ақырғы нәтиже

Үкіметтің, оқытушылардың, қауымдастықтардың, азаматтық қоғам және ғылыми топтардың ұлттық және трансшекаралық келешекте табиғи ресурстарды басқаруға ортақ көзқарасты қолдануы.

2 ақырғы нәтиже

Үкіметтің, әртүрлі салалық кәсіпорындардың және азаматтық қоғамның энергия тиімділігін арттыру жөніндегі шаралар қабылдау арқылы климат өзгеруіне бейімдеу және олардың әсерін жұмсарту жөніндегі шараларды қабылдауы.

3 ақырғы нәтиже

Мемлекеттік органдар мен халықтың табиғи және антропогендік апаттарға қарсы тұруына нәтижелірек даярлануы.